

Ο ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΥΛΙΣΜΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γιὰ τὴν ἀλλάξην τὸ κοινωνικὸ καθεστῶς ἐνὸς τόπου, δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ ἔχουν ἀλλάξει οἱ ἀντικειμενικοὶ ὅροι τῆς ὑποστάσεώς του, δὲν ἀρκεῖ αἱ οἰκονομικαὶ του συνθήκαι νὰ ἐπιβάλλουν ἀναγκαίως μεταβολὴν εἰς τὰς σχέσεις τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ νὰ δημιουργηθοῦν εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου αὐτοῦ οἱ ὑποκειμενικοὶ ὅροι, αἱ πεποιθήσεις περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς μεταβολῆς, περὶ τοῦ τρόπου αὐτῆς, περὶ τῶν ὄρων τοῦ νέου καθεστῶτος. Τὸ καθεστῶς, ὅσονδῆποτε καὶ ἂν εἴνε σαθρόν, δὲν μπορεῖ νὰ πέσῃ, παρὰ ὅταν πολεμηθῇ καὶ κριτικῶς εἰς τὰς ὑποκειμενικὰς αὐτοῦ βάσεις, δηλ. εἰς τὰς περὶ αὐτοῦ πεποιθήσεις τῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτὸ πάντα, ἐνῶ ἡ μεταβολὴ ἐνὸς κοινωνικοῦ καθεστῶτος εἴνε ἀποτέλεσμα ἀλλαγῆς τῶν ἀντικειμενικῶν του, ὀλικῶν, οἰκονομικῶν ὄρων, ἓνα ἀποτέλεσμα ἀνάγκης, ὅμως ἡ μεταβολὴ τοῦ καθεστῶτος συνδυά-

ζεται τόσο με τήν ἀλλαγὴν ἰδεῶν, ποῦ εἶνε μόνον τὸ τελευταῖον δεῖγμα τῆς ἀντικειμενικῆς μεταβολῆς καὶ μόνον ἀντανάκλασις αὐτῆς, ὥστε πολλοὶ φθάνουν νὰ πιστεύσουν, πὼς μόνον ἡ μεταβολὴ τῶν ἰδεῶν ἔφερε καὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ καθεστώτος. Παράδειγμα ἡ Στωϊκὴ φιλοσοφία καὶ ὁ Χριστιανισμὸς γιὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, τῆς δουλικῆς οἰκονομίας, ἡ πολιτικὴ φιλοσοφία τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως γιὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ φεουδαλισμοῦ, ὁ σοσιαλισμὸς γιὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ ἀστικοῦ καθεστώτος.

Ἡ μεταβολὴ αὐτὴ τῶν ἰδεῶν, ἡ νέα ἰδεολογία, ὅσονδῆποτε καὶ ἂν εἶνε ἀντανάκλασις τῆς ἐνεργουμένης ἀντικειμενικῆς μεταβολῆς, δὲν εἶνε ὅμως φανερὴ εἰς ὅλους. Μόνον οἱ λίγοι, οἱ διανοούμενοι, οἱ φιλόσοφοι γίνονται ἐρμηνευταὶ αὐτῆς τῆς μεταβολῆς, ἰδεοποιοῦντες αὐτὴν εἰς σύστημα ἰδεῶν ἢ φιλοσοφίαν νέαν, ἀνατρεπτικὴν τῶν παλαιῶν ἰδεῶν, καὶ γινόμενοι οὕτω οἱ πνευματικοὶ ὁδηγοὶ τῶν κοινωνιῶν.

Ὁ πολὺς λαὸς, καὶ ὅταν ζῆ μέσα εἰς καθεστῶς τοῦ ὁποῦ οἱ ὕλικοι ὄροι ἔχουν ἀλλάξει, ἰδεολογικῶς ὅμως ζῆ ἀκόμη εἰς τὸ παλαιὸν καθεστῶς. Τὸ γεγονός δὲ αὐτὸ ἀποτελεῖ κυρίως τὸ μέσον, μετὰ τὸ ὁποῖον συντηρεῖται τὸ παλαιὸν καθεστῶς, ὅταν ἀντικειμενικῶς ἔχη κλονισθῆ.

Ὁ σημερινὸς ἀγὼν πρὸς μεταβολὴν τοῦ ἀστικοῦ καθεστώτος, ποῦ ἀντικειμενικῶς ἔχει χρεωκοπήσει,

μή μπορῶντας πλέον διὰ τῆς ἀστικῆς οἰκονομίας καὶ τῆς συναφοῦς διαρρυθμίσεως τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως νὰ δώσῃ εἰς τὰ μέλη τῆς κοινωνίας ἐκεῖνο διὰ τὸ ὅποτον ὑπάρχει ἡ κοινωνικὴ τῶν ἀνθρώπων συμβίωσις, ὁ ἀγὼν, λέγω, αὐτὸς εἶνε ἀναμφισβητήτως ἀγὼν τοῦ προλεταριάτου, διότι τοῦτο κυρίως ἐκ τῆς οἰκονομικῆς θέσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται, μοιραίως ἐξ αὐτοῦ τοῦ ρόλου, ποὺ παίζει εἰς τὴν ἀστικὴν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τῆς κοινωνίας, ἔχει ἄμεσον καὶ φανερόν συμφέρον εἰς τὴν μεταβολήν. Ἄλλὰ ὁ ἀγὼν αὐτὸς δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἔχῃ ἀποτέλεσμα, ἐφ' ὅσον αὐτὸ τὸ προλεταριάτον ἢ ἡ πρωτοπορεία τοῦ Ἐπαναστατικοῦ τοῦ στρατοῦ, τὸ Σοσιαλιστικὸν Κόμμα, δὲν μπορεῖ νὰ παρουσιάσῃ τὸ ἰδίωγμα τῶν νέων ἰδεῶν, τὴν νέαν ἰδεολογίαν, ποὺ θὰ κατευθύνῃ τὴν δράσιν του, τὴν νέαν φιλοσοφίαν του.

Ὁ σοσιαλιστής, δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ εἶνε μέλος τοῦ κόμματος, καὶ τοῦ συνδικάτου του, ἀν εἶνε ἐργάτης, καὶ νὰ εἶνε πιστὸς στρατιώτης εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἐπαγγελματικῆς του ὀργανώσεως. Πρέπει νὰ μπορῇ νὰ δικαιολογῇ καὶ θεωρητικῶς, φιλοσοφικῶς, ὡς ποῦμε, τὸν ἀγῶνα του, νὰ δίδῃ λόγον εἰς τὸν ἑαυτὸν του περὶ κάθε πολιτικῆς του πράξεως, ἐξετάζοντάς την ὄχι μόνον μὲ τὸ φῶς τοῦ ἰδανικοῦ του, τοῦ σοσιαλιστικοῦ ἰδανικοῦ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν βαθύτερην ἀνάλυσιν τῶν καθημερινῶν

γεγονότων, τῆς οὐσίας τοῦ καπιταλιστικοῦ καθεστῶτος μέσα εἰς τὸ ὅπερ ἐξελίσσονται τὰ γεγονότα ταῦτα καὶ νὰ μπορῇ νὰ ἰδῇ μέσα στὰ κοινωνικὰ πράγματα τὴν πρὸς τὸ ἰδανικόν του κατεύθυνσιν αὐτῆς τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως, τῆς ὁποίας εἶνε δημιουργία καὶ δημιουργός.

Ἐχοντας αὐτὴ τὴ φιλοσοφικὴ πεποίθησι, ποὺ καθορίζει βέβαια σὲ πρῶτο βαθμὸ ἡ πίστις, ἀποτέλεσμα ὑποσυνειδήτων ροπῶν, δρᾷ πλέον ἐπιστημονικῶς περνῶντας ἀπὸ τὴν οὐτοπία, τὰ οὐτοπικὰ σχέδια, τὴν οὐτοπικὴν δράση, εἰς τὴν δράση, τὴ θετικὴν ποὺ εἶνε ἡ μόνη, ποὺ δίδει θετικὰ ἀποτελέσματα, ὡς ἀπέδειξεν αὐτὴ ἡ ἱστορία τοῦ σοσιαλισμοῦ, ποὺ ἐπέρασε μὲ τὸν Κάρλ Μάρξ ἀπὸ τὴν οὐτοπίαν εἰς τὴν ἐπιστήμη. Κι' εἴτσι θὰ μπορέσῃ κι' ἕλας νὰ περάσῃ αὔριο ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη στὴν πράξιν χτίζοντας τὸν νέο κόσμον, ποὺ βγαίνει γρήγορα ἀπὸ τὴν χρεωκοπία τοῦ σημερινοῦ παλιοῦ πλέον ἀστικοῦ κόσμου.

Μόνη ἡ πίστις εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ εἰς τὸ ἰδανικόν του δὲν ἀρκεῖ. Συχνὰ ὁ ἀγωνιστὴς βρίσκει εἰς τὴν δράση του μπροστὰ σὲ χίλιες προλήψεις, ἄλλες πίστεις, πολιτικὲς ἢ κοινωνικὲς ἰδεολογίαις, ποὺ τοῦ θραύουν τὸν ἀγῶνά του, γιὰτὶ γιὰ τοὺς ἀντιπάλους του ἢ γιὰ τοὺς συντρόφους, ποὺ θέλει νὰ κατηχήσῃ ἀποτελοῦν αὐτὲς ἀλήθειαι ἀναμφισβήτητοι, γιὰτὶ εἶνε ἀποτέλεσμα διανοητικότητος, φιλοσοφικῆς καταρτι-

σεως παλιᾶς, ἀσυμβίβαστης μὲν μὲ τοὺς νέους ὄρους τῆς ζωῆς, ἀλλ' ἀκόμη ἀκλόνηστης. Πρέπει οὗτος νὰ εἶνε σὲ θέση νὰ τὴς ἀντιμετωπίσῃ, νὰ τὴς κλονίσῃ. Πρέπει ὁ ἀγωνιστὴς νὰ εἶνε σὲ θέση ὄχι μόνον νὰ δείξῃ τοὺς νέους ὄρους, ποὺ δημιουργοῦνται στὴ κοινωνία, ὄχι μόνον νὰ δείξῃ τὸ νέον καθεστῶς, ποὺ οἱ νέοι αὐτοὶ ὄροι γεννοῦν, καὶ συνεπῶς τὴν δράση, ποὺ αὐτοὶ ἐπιβάλλουν στὴς διάφορες κοινωνικὰς ομάδες, ἀλλὰ νὰ δείξῃ καὶ πῶς οἱ νέοι αὐτοὶ ὄροι ἔρχονται σὲ σύγκρουση μὲ τοὺς παλιούς, πῶς γεννοῦν τὴν πάλιν τῶν τάξεων, τῆς ὁποίας ἐκπροσώπησις εἶνε οἱ πολιτικοὶ ἀγῶνες, αἱ κοινωνικαὶ διαφοραὶ, αἱ φιλοσοφικαὶ σύζητήσεις. Ἄλλὰ καὶ ὅλα αὐτὰ ἀκόμη δὲν ἀρκοῦν. Πρέπει καὶ νὰ μπορῇ ὁ ἀγωνιστὴς νὰ κλονίσῃ καὶ τὴς παλιὰς πίστεις, τὴς παλιὰς πεποιθήσεις, τὴν παλιὰ φιλοσοφία μὲ τὴν ὁποίαν σκέπτεται ἀκόμη ὁ κόσμος καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἔτσι καὶ τοὺς ὑποκειμενικοὺς ὄρους τῆς μεταβολῆς, τὴν ὁποίαν κηρύσσει καὶ δείχνει ἐνεργουμένην μέσα εἰς τὰ πράγματα, τοὺς ἀντικειμενικοὺς δηλ. ὄρους τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ἄρνούμενος ἀπλῶς τὴς ἀντίθετες ἰδεολογίας καὶ πεποιθήσεις δὲν προάγει τὸν ἀγῶνά του. Οὔτε πείθει πρὸς παρακολούθησιν τοῦ ἀγῶνός του, οὔτε δημιουργεῖ πεποιθήσεις. Πρέπει νὰ μπορῇ νὰ κάμῃ φιλοσοφικὴ κριτικὴ τῶν ἀντιθέτων πεποιθήσεων. Νὰ δείξῃ τι ἀξίαν ἔχουν οἱ ἀντίθετες αὐτὲς πεποιθήσεις εἰς

τὴν ζωὴν, τὴν κοινωνικὴν συμβίωσιν, τὸ πολιτικὸν καθεστῶς, πῶς ἐδημιουργήθησαν, τί ρόλον παίζουν, πῶς πλέκονται μέσα εἰς τὴν ὅλην ἀντιδραστικὴν κατὰ τοῦ ἀγῶνος μας ἰδεολογίαν, τί ἐξυπηρετοῦν. Π.χ. πολεμᾷ πολλὰς φράσεις ὁ ἀγωνιστὴς τὴν ἰδέαν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ διδάσκει τὴν ἐθνικοποίησιν τῆς ἰδιοκτησίας. Προσπαθεῖ νὰ δείξῃ τὰ κακὰ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας διὰ τὴν τάξιν τῶν ἀκτημόνων, καὶ τὰ καλὰ τῆς ὁμαδικῆς ἰδιοκτησίας. Ἀποτείνεται πρὸς τὸ συμφέρον. Ἄλ' ὅμως δὲν πείθει. Γιατί; Ἡ ἰδέα τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τοῦ ἀπολύτου δικαίου τῆς εἶνε τόσο ἐνσφηνωμένη στὴ συνείδησιν τοῦ πολίτου σήμερον καὶ τοῦ προλεταρίου ἀκόμη, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου καμμία ἀπολύτως κίνησις ἰδεῶν δὲν ἐτάραξε τὸν ὕπνον τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὥστε μόνον ἢ ἄρνησις τῆς νὰ εἶνε στείρα τοῦ ἀγῶνος πρὸς μὀρφωσιν τῆς ἰδέας τῆς ἐθνικοποιήσεως. Χρειαζέται λοιπὸν ὁ ἀγωνιστὴς νὰ μπορῇ νὰ ψάξῃ ἀπάνου σὲ ποιά φιλοσοφικὰ θεμέλια στηρίζεται αὐτὴ ἡ ἰδέα πῶς πλέκεται μέσα εἰς τὴν φιλοσοφίαν, τὴν γενικὴν περὶ κόσμου ἰδέαν, ποίαν ἱστορικὴν ἀξίαν ἔχει, ποίαν ἱστορικὴν καταγωγὴν καὶ συνεπῶς πῶς πρέπει νὰ πολεμηθῇ ἐπιτυχῶς. Τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ τὴν ἰδέαν τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, μὲ τοὺς οἰκονομικοὺς νόμους, μὲ τὰ κοινωνικὰ δόγματα, τὰς πολιτικὰς ἀντιλήψεις.

Οι αντιλήψεις, που έχουν οι άνθρωποι γι' αυτά τὰ πράγματα εἶνε ἀποτέλεσμα γενικωτέρων ἰδεῶν, γενικῆς κοσμοθεωρίας, φιλοσοφίας περὶ τῶν ἀνθρωπίνων. Γιὰ τοὺς φιλοσοφοῦντας ἀποτελοῦν πεποιθήσεις, γιὰ τὸν λαὸν προλήψεις, ἀλήθειες ἀναμφισβήτητες, ἀνεξέταστα παραδεγμένες ἀπὸ τὸ παρελθόν. Ἄλλ' ὁ ἀγωνιστὴς δὲν μπορεῖ νὰ δράσῃ οὔτε μὲ προλήψεις, τίς παλιές, οὔτε μὲ σοσιαλιστικὰς προλήψεις. Πρέπει νὰ ἔχῃ πεποιθήσεις καὶ συνειδητὴ φιλοσοφία νέα.

Βέβαια ποὺ τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ προβλήματα (τῆς ὕλης, τῆς ζωῆς, τῆς ἀληθείας, τῆς γνώσεως, τῆς κοινωνίας, τῆς ἱστορικῆς προόδου κλπ.) δὲν εἶναι ἀμέσως ἀπαραίτητα γιὰ τὸν ἀγωνιστὴ. Εἶνε ὅμως ἀπαραίτητη ἡ φιλοσοφικὴ μέθοδος, ἡ φιλοσοφικὴ σκέψῃ καὶ εἰδικῶς ἡ φιλοσόφησι ἀπάνου στὰ κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικὰ ζητήματα, τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, τὰ πολιτικά, τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας.

Πρέπει λοιπὸν ὁ ἀγωνιστὴς νὰ κατέχῃ μιὰ ἀσφαλὴ μέθοδο, ποὺ νὰ φιλοσοφῇ ἀπάνου στὴν πολιτικὴν, στὴν οἰκονομικὴν, στὴν ἱστορίαν, στὴν μορφὴν τῶν κοινωνιῶν, στὴ μετὰβασι ἀπὸ μιᾶς κοινωνικῆς μορφῆς σὲ ἄλλη, ἀπὸ ἓνα κοινωνικὸ καθεστῶς σὲ ἄλλο.

Αὐτὴ ἡ ἀσφαλὴς μέθοδος εἶνε ὁ μαρξισμὸς. Ὁ Μαρξισμὸς εἶνε 1) ἡ φιλοσοφία ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς

δράσεως τῆς κοινωνίας, ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων καὶ τῶν οἰκονομικῶν «κατηγοριῶν» (δρῶν, 2) ἢ φιλοσοφία ἐπὶ τῆς γενικῆς κατευθύνσεως τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως, τῶν ἱστορικῶν φαινομένων. Ἡ δευτέρα αὐτῆ μορφή τοῦ Μαρξισμού εἶνε ὁ ἱστορικὸς ὕλισμός.*

Στὰ ἀκόλουθα κεφάλαια θὰ περιοριστοῦμε ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον εἰς τὸν ἱστορικὸν ὕλισμό.

Καθὼς γίνεται φανερόν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἢ γνῶσις τῆς μεθόδου αὐτῆς εἶνε ἀναγκαία.

1) Γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἀγωνιστῆ, γιὰ νὰ φιλοσοφῇ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνός του, νὰ γίνεται συνειδητὸς ἀγωνιστῆς καὶ νὰ κατευθύνεται μέσα εἰς τὸν θαλάσσον τῶν καθημερινῶν γεγονότων.

2) Γιὰ νὰ ἀμύνεται κατὰ τῶν ἰδεολογικῶν ἐπιθέσεων τῶν ἀντιπάλων του κατὰ τοῦ σοσιαλισμοῦ.

3) Γιὰ νὰ κλονίζη τὴν ἀντιδραστικὴ μανταλιτὲ τῶν ομάδων, ποὺ κατηχεῖ καὶ διαλύοντας τὶς προλήψεις νὰ δημιουργῇ πεποιθήσεις.

4) Γιὰ νὰ οἰκοδομήσῃ ἀσφαλῶς τὸ νέον καθεστῶς. Γιὰ ὅλα αὐτὰ ἡ παρούσα μελέτη εἶνε ἀναγκαιοτάτη.

* Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ προσθέσῃ 3) ὁ Μαρξισμὸς εἶνε καὶ πολιτικὴ, ἢ πολιτικὴ ποὺ ἐπιβάλλουν εἰς τὸ Προλεταριάτο τὰ συμπεράσματα τῆς οἰκονομολογικῆς (1) καὶ τῆς φιλοσοφικῆς (2) ἀναλύσεις τῶν κοινωνικῶν γεγονότων.

Θὸν προσπαθήσω ὅσον εἶνε δυνατόν ἀπλᾶ καὶ σύντομα νὰ ἐκθέσω εἰς τὰ ἀκόλουθα ἄρθρα τὴν θεωρίαν τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ. Τὸ θέμα εἶνε μεγάλο καὶ δύσκολον. Τὸ Ἑλληνικὸ κοινὸν ἀπροπαρασκευαστοῦ καὶ ἡ εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν βιβλιογραφία σχεδὸν ἀνύπαρκτη. Διὰ τοῦτο θὰ χρειασθοῦν ἴσως παρεκβάσεις, πρὸς σὲ ἄλλο περιβάλλον θὰ ἦταν περιττές. Τὸ μικρὸ τοῦτο ἔργον δὲν ἔχει ἀξιώσεις ἐπιστημονικὰς. Δὲν θὰ κρίνη τὴν θεωρίαν, δὲν θὰ παρουσιάσῃ τίποτε νέο, δὲν θὰ μπῆ σὲ φιλοσοφικὰς ἢ θεωρητικὰς συζητήσεις, πρὸς χωρίζουσι ὅχι μόνον τοὺς μαρξιστὰς ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους των, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαρξιστὰς καὶ τοὺς νεομαρξιστὰς μεταξὺ των. Θὰ ἔχη χαρακτῆρα καθαρῶς περιγραφικόν, τόσο μόνον, ὅσο γιὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν θεωρίαν καὶ τὴν μέθοδον. Ὅταν ἡ θεωρία γίνῃ κτῆμα ἀρκετῶν συντρόφων, ἐπιρρέαση τὴν μανταλιτὴν τῆς ἐργατικῆς τάξεως, προκαλέσῃ κάποιαν φιλοσοφικὴν συζήτησιν, τότε θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς κριτικῆς καὶ τῆς φιλοσοφικῆς συζητήσεως. Σήμερον αὕτη εἶνε πρόωρη καὶ συνεπῶς ἀνώφελος, ἀν ὅχι βλαβερή, διότι εὐκόλως μπορεῖ νὰ προκαλέσῃ παρεξηγήσεις.

Τὸ ἔργον θὰ χωρισθῇ σὲ 6 κεφάλαια: I) Ἡ φιλοσοφία, πρὸς θὰ θέσῃ γενικῶς τὸ ζήτημα τῆς φιλοσοφίας, τὴν ἀνάγκην της διὰ τὸν ἄνθρωπον, τὴν πρακτικὴν της ἀξίαν, τὸ ρόλον της εἰς τὴν ζωὴν, ὀλίγον γιὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων. II) Ἡ φι-

λοσοφία τῆς ἱστορίας, τὰ περιεχόμενόν τῆς, τὴν ἀξίαν τῆς, τί εἶνε οἱ ἱστορικὸι νόμοι, οἱ νόμοι τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως, τί ἀξίαν ἔχουν, τί ἐκπροσωποῦν, ποῖαι οἱ μέθοδοι (συστήματα) τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας. III) Ὁ ἱστορικὸς ὕλισμός, ἐξέτασις καὶ ἐκθεσις τῆς θεωρίας. IV) Ἡ ἱστορία τῆς ὕλιστικῆς θεωρίας, Περὶ Κάρλ Μάρξ, Φρειδ. Ἐγκελς καὶ πῶς ἐφθασαν οὗτοι εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς θεωρίας. V) Παῖται γενικαὶ ἀντιρρήσεις ἠγέρθησαν κατ' αὐτῆς. VI) Ποῖα ἐφαρμογὴ ἔγεινε τῆς θεωρίας αὐτῆς.